

dr. sc. TATJANA ČUNKO

Cavalleria prvi put u Zagrebu

Kada je 1889. ban Khuen Hedervary zbog financijske nerentabilnosti raspustio zagrebačku Operu, bez posla su ostali direktor opere Ivan Zajc (1832-1914), prvi dirigent Nikola Faller (1862-1938), svi pjevači, zbor i dio orkestra. Ostao je samo mali orkestar za potrebe dramskog dijela programa.

Ivan Zajc je prvo kao ravnatelj kazališta, a zatim kao direktor Opere u proteklih 19 godina Drugog razdoblja djelovanja zagrebačke Opere (1870-1889) profesionalizirao tu ustanovu postavivši na repertoar 53 opere uglavnom talijanskih autora.¹ Ostavši bez tog posla (i barem polovice prihoda) u svojoj 57. godini, nastavio je raditi kao ravnatelj škole HGZ-a, „u kojoj je bio i profesor pjevanja i glasovira, dirigent školskoga orkestar te vršitelj drugih dužnosti...“²

Nikola Faller je u zagrebačkom kazalištu počeo raditi 1879. kao zborovođa i korepetitor solista, prvi put ravna izvedbama opereta 1883. u Karlovcu i opera u Osijeku, zatim odlazi na studij u Beč i Pariz, da bi se vratio u zagrebačko kazalište kao „novoagažovani kapelnik“ 1886., u svojoj 24. godini. Nakon ukinuća opere Faller odlazi u Split na mjesto zborovođe Hrvatskog pjevačkog društva *Zvonimir*.³

Da je Zajca smetalo ukinuće opere, u to uopće ne treba sumljati, a da je nešto poduzimao da se opera vrati u Zagreb svjedoči odluka HPD *Kolo* (osnovanog 1862), u kojemu je Zajc bio jedan od članova uprave, da u Zagrebu izvede tada najpopularniju operu, *Cavalleriju rusticanu* Pietra Mascagnija. Kako je dugogodišnji zborovođa *Kola* Gjuro Eisenhuth (1841-1891) umro 2. travnja 1891, uprava *Kola* je pozvala Nikolu Fallera da se vrati iz Splita i preuzme njegovu dužnost, što je on i učinio, 1. kolovoza 1891. U međuvremenu je, 18. travnja 1891., *Kolo* objavilo da će scenski izvesti *Cavalleriju*.⁴

Inače, hrvatske su novine prvu vijest o *Cavalleriji* (praizvedenoj 17. svibnja 1890 u Teatro Constanzi u Rimu) objavile tek uoči prve izvedbe u budimpeštanskoj operi, 22. prosinca

¹ Usp. Vjera KATALINIĆ, Opera and Operetta in the Late Nineteenth-Century Zagreb National Theatre: Composers, Librettists, and Themes – A Comparison, in: Glazbeno kazalište kao elitna kultura? / Musica Theatre as High Culture?, Vjera Katalinić, Stanislav Tuksar, Harry White, eds, Zagreb: HMD, 2011.

² Vjera KATALINIĆ, Zajc, Ivan, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=11919>, pristup: 13. svibnja 2021.

³ Hubert PETTAN, Nikola Faller (1862-1938), *Sv. Cecilija*, LVIII (1988) 4, 90.

⁴ ***, *Narodne novine*, 18. travnja 1891, 88 (1891) 4

1890.⁵ Od tada do prve izvedbe te opere u Zagrebu, 30. studenoga 1891. u dostupnom je tisku (*Narodne novine, Dom i svijet, Svjetlo*) objavljeno 30 članaka u kojima se opera spominje. U izvještaju o prvoj izvedbi *Cavallerije* u Beču, 20. ožujka 1891, naglašava se da je „postigla takav uspjeh, kako ga anali bečke opere još nezabilježiše“.⁶ Citira se i da je kritičar Eduard Hanslick tom prigodom napisao da je *Cavalleria rusticana* „u muzikalnoj povjesti prvi primjer naglog i međunarodnog uspjeha“.⁷ Izvještaj opisuje i glazbu „koja se odlikuje velikom originalnošću“.⁸ Do prve zagrebačke izvedbe *Cavallerije*, publika je na koncertima dobro upoznala neke dijelove opere.

TABLICA – popis izvedbi dijelova iz opere *Cavalleria rusticana* prije zagrebačke koncertne premijerne izvedbe u Zagrebu

	Datum izvedbe	Organiz.	Mjesto	Solisti, ansambli	Dirigent	Djelo
1.	26.4.1891.		Stross. šetalište	Vojnička glazba pješačke pukovnije br. 101		Intermezzo
2.	4.5.1891.	HGZ	HGZ	Glazba 53. i 101. pukovnije		Siciliana
3.	4.5.1891	HGZ	Sokol	Ernesto Camarotta, kazališni orkestar		arije Turiddua
4.	7.6.1891.		Vrt Streljane	Vojnička glazba pukovnija br.		Intermezzo

⁵ ***, *Narodne novine*, 22. kolovoza 1891, 191 (1891) 3.

⁶ ***, *Narodne novine*, 23. ožujka 1891, 67 (1891) 4.

⁷ *Ibid.*

⁸ *Ibid.*

				101 i 53		
5.	20.6.1891.	Pjevačko društvo Sloga	Vrt Dreherov e pivare			Intermezzo
6.	26.8.1891.	Jubilarna gospodarska izložba		Vojnička glazba pukovnije br. 16		Intermezzo
7.	5.9.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Intermezzo
8.	9.9.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Siciliana
9.	15.9.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Intermezzo
10.	19.9.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Intermezzo
11.	1.10.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Intermezzo
12.	20.10.1891.	Hreljanović, Prva operna stagiona	HNK	Kazališni orkestar	Nikola Faller	Intermezzo
13.	7.11.1891.	HPD Zora		Vojnička glazba		Predigra

		Karlovac		Rambergovaca		
14.	15.11.1891.		Zrinjski trg Zagreb	Vojnička glazba		Intermezzo
15.	19.11.1891.	HNK		Kazališni orkestar uz veselu igru Ženar G. Mosera		Predigra i <i>Ceciliana</i> (!)
16.	27.11.1891.	Otvorenje <i>Zorin doma</i> u Karlovcu	<i>Zorin dom</i>	Leonija Brückl, sopran Orkestar c. i kr. pukovnije baruna Ramberga	I. Novosad	Molitva i Romanca

Nakon najave HPD *Kolo* da želi izvesti *Cavalleriju* u Zagrebu uslijedile su i vijesti o prvim hrvatskim izvedbama popularnih dijelova opere. Od 25. travnja do 30. studenog 1891. u Zagrebu najčešće se izvodio *Intermezzo* (11 puta), u izvedbama vojnih glazbi, koje su svirale najčešće na otvorenom.

Cavalleria je u dijelovima ušla i u Hrvatsko narodno kazalište: za vrijeme održavanja Gospodarsko-šumarske izložbe, od 1. kolovoza do 1. listopada 1891. hrvatski pjevač, bariton, i intendant Ivo Hreljanović (Verona, 1864-Zagreb, 23. travnja 1908) „zatražio je od vlade dozvolu da može ... u zagrebačkom kazalištu prirediti opernu sezonu“⁹ u okviru koje su na šest koncerata tipa *quodlibeta* izvedeni *Intermezzo* (5 puta) i *Siciliana*.¹⁰ *Predigra i Siciliana* izvedene su i u

⁹ Vera HUMSKI, HRELJANOVIĆ, Ivan, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=8040>, pristup: 13. svibnja 2021.

¹⁰ Usp. Snježana MIKLAUŠIĆ-ĆERAN, Alma ZUBOVIĆ, *Kronologija koncerata u Zagrebu od 1871.*, u: *Zagrebačka filharmonija 1871. -1996.*, ur. Dubravko Detoni, Zagreb: Zagrebačka filharmonija, 1996, 80-81.

sklopu „vesele igre *Ženar* Gustava Mosera“, 19. studenoga i 10. prosinca 1891.¹¹ Prije prve cjelovite izvedbe *Cavallerie* u Zagrebu predigru opere izvelo je i HPD „Zora“ u Karlovcu.

Iz *Narodnih novina* saznajemo da prvotna namjera uprave *Kola* da *Cavalleriu rusticanu* izvede scenski zbog „silnih troškova“ i „nekih tehničkih poteškoća“¹² nije uspjela. Na koncu, *Cavallerija* je izvedena koncertno u Narodnom (Hrvatskom) domu, odnosno Sokolani u čiju je „dvoranu s galerijom moglo je stati za vrijeme plesa i do 3.000 ljudi“.¹³ Da je zanimanje za operu bilo veliko svjedoči činjenica da je 7. studenoga 1891. uprava planirala dvije izvedbe, prvu za članove, a drugu i za nečlanove.¹⁴ Istom su prigodom prvi put najavljeni i svi interpreti opere - Ernesto Cammarota (1861-1934), talijanski tenor koji je od 1887., dakle od svoje 26 godine djelovao u zagrebačkoj Operi, a u tom trenutku je imao 30 godina, odabran je za ulogu Turiddu. Sopranistica Leonija Brückl (1857-1927), rođena karlovčanka, kao pjevačica školovana u Beču i Parizu, koja je kao supruga pravnog savjetnika tada imala 34 godine, pjevala samo na dobrotvornim priredbama i koncertima, pristala je pjevati ulogu Santuzze.

Eleonora Kranjčić koja je rođena u Sotinu u Srijemu, ali je već s osam godina došla u Zagreb k svojoj tetki, supruzi pokojnoga hrvatskog književnika i savjetnika zemaljske vlade Janka Jurkovića, gdje je odgojena zajedno s Jurkovićevom nećakinjom Milkom Trninom, preuzela je dvije uloge: Luciju i Lolu, a četrdesetjednogodišnji Vaclav Anton (1850-1917), češki pjevač, dramski glumac i redatelj, koji je u Zagrebu djelovao od svoje 23 godine, pjevao je ulogu Alfija. Nove obavjesti o izdavanju i prodaji ulaznica, o samoj operi – strukturi, sadržaju, glazbi – zatim o podjeli uloga objavljuju se svakih nekoliko dana podržavajući zanimanje za prvu izvedbu. Posebno je zanimljiva objava upravnog odbora *Kola*, objavljena u *Narodnim novinama* 28. studenog 1891, kojom se upozoravaju „p. n. gg. članovi“ da razaslane pozivnice vrijede samo za prvu izvedbu opere, 30. studenoga i da „s pozivnicom imadu pravo doći samo oni, na koga glasi i njegova obitelj, pod kojom se razumievaju samo supruzi i djeca, u koliko još nisu samostalna, a nipošto druga rodbina. Obzirom na velik broj članovah, zaključio je odbor, da se ovaj put nedozvoljuje članovom dovadjati goste, jer su prostorije premalene i jer se opera ionako dne 2. prosinca opet daje, te je omogućeno svakomu da ju čuje. Glade toga će odbor najstrožije

¹¹ ***, *Narodne novine*, 19. studenoga 1891, 266 (1891) 2; ***, *Narodne novine*, 10. prosinca 1891, 283 (1891) 5.

¹² ***, *Narodne novine*, 7. studenoga 1891, 256 (1891) 4.

¹³ Nada BEZIĆ, *Glazbena topografija Zagreba od 1799. do 2010*, Zagreb: HMD, 2012, 84.

¹⁴ ***, *Narodne novine*, 7. studenoga 1891, 256 (1891) 4.

postupati“.¹⁵ Na sljedećoj stranici istoga broja Narodnih novina objavljen je detaljan opis glazbe i sadržaja opere po prizorima i s podjelom uloga. Naglašava se i razlika u izvedbi već poznatih dijelova koje se „do sada u zagrebu slušali izvoditi samo limenimi glasbali i pizzikatom violina, dočim ćemo ga u 'Kolu' čuti uz pratnju harfe i orguljah (harmonijuma) kako je u originalu“.¹⁶ Nakon svake izvedbe objavljeni su kratki izvještaji, a uz najavu druge izvedbe, 2. prosinca 1891. objavljeno je da, „je interes ... sveudilj za Mascagnijevo djelo velik, te iz okolici dolazi mnoge prijave za eventualnu treću izvedbu“¹⁷ koja je najavljena za 4. prosinca 1891. I taj je koncert *Kola*, piše anonimni autor u *Narodnim novinama*, bio „izvrstno posjećen, te su uz ostalo odlično občinstvo prisustvovali preuzvišena gospodja banica Margita grofica Khuen- Héderváry, preuzvišeni gospodin sborni zapovjednik barun Bechtolsheim, presvietli gosp. predstojnik bogoštovja i nastave dr. I. Kršnjavi sa gospodjom suprugom i t. d.“¹⁸ Opsežno „tumačenje dojma“ što ga je *Cavalleria* ostavila u Zagrebu objavljeno 15. siječnja 1892. Milan Grlović, novinar i pisac kojega nazivaju „savjesnim kroničarem zagrebačkih kazališnih i glazbenih priredaba“¹⁹ zaključuje da je „‘Cavalleria rusticana‘ doprla [...] do Zagreba žalibože u obliku, koji je po djelo samo i po glasbotvorca najopasniji. Mi bi se vazda protivili, da se eminentno dramatsko djelo prikazuje poput oratorija, rekvija ili kantate... Jer neprikaže li se koje djelo u podpunoj cjelini i savršenu obliku, uz sva pomagala, koja nužno ište njegovo izvadjanje, nemože ono ni polučiti željena uspjeha... Sve ovo izkusilo se je obilato i u Zagrebu. Uspjeh bio je pristojan, ali nije bio onako kolosalan kao u Italiji, u Beču i drugdje... Prikazivanje u Zagrebu bilo je svake hvale dostojno – ali nije bilo dostatno, da nam protumači njegov uspjeh u par excelence muzikalnih krugovih. Na sreću neće ni o ovom djelu ni o Mascagniu odlučiti nedostaci naših sitnih odnošajah ...“.²⁰

Imao je Grlović pravo - *Cavallerija* je, kako je pokazalo naše istraživanje,²¹ uz Puccinijevu *Toscu* bila najizvođenije djelo u Zagrebu između 1890. i 1920. Poslije prve scenske izvedbe *Cavallerije*, 1893, Grlović je usporedio te dvije izvedbe: „Glasbena i pjevačka provedba

¹⁵ ***, *Narodne novine*, 28. studenog 1891, 274 (1891) 4

¹⁶ ***, *Narodne novine*, 28. studenog 1891, 274 (1891) 5.

¹⁷ ***, *Narodne novine*, 2. prosinca 1891, 272 (1891) 4.

¹⁸ ***, *Narodne novine*, 5. prosinca 1891, 280 (1891) 5.

¹⁹ Ćiril PETEŠIĆ, GRLOVIĆ, Milan, <https://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=7909>, pristup: 13. svibnja 2021.

²⁰ Milan GRLOVIĆ, Poslije „Cavallerie rusticate“, *Narodne novine*, 15. siječnja 1892, 11(1892) 4-5.

²¹ Provedeno za potrebe članka pročitanog na simpoziju Musical Networking in The Long 19th Century, 2021.

bila je u ‚Kolu‘, uzevši sve kao cjelinu, savršenija i bolja, al nam je tek sinoćnja predstava pokazala, što je ‚Cavalleria rusticana‘.²²

²² M.G., Opera stagiona, *Narodne novine*, 30. svibnja 1893, Hemeroteca Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.